–ವಸಂತಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೆ *

ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯ

ನಮ್ಮ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು "ಅನೇಕತೆಯಲ್ಲಿ ಏಕತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವುದಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲಪ್ರವಾಹದ ಪ್ರಭಾವದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ನೂರಾರು ಮತ ಪರಂಪರೆಗಳು ಹಲವಾರು ತತ್ವಗಳು ಸಂಮಿಳಿತಗೊಂಡಿರುವುದು ಸರ್ವವಿದಿತವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧–೧೨ನೇ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತೀಯ ಘರ್ಷಣೆಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ಆ ಕಾಲವು ಸಂಕ್ರಮಣದ ಕಾಲವಾಗಿದೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಗತಕಾಲದ ಸಂದಿಗ್ಧತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಶೈವರ ಕಾಳಾಮುಖಮತ, ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಮತ ಮತ್ತು ಜೈನಮತಗಳು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದ್ದು ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಬಸದಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿವೆ. ಬಸದಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದುದಕ್ಕೆ ಶಾಸನಾಧಾರಗಳಿವೆಯಾದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಸದಿಗಳು ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಉಳಿದು ಬಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವು ಇಂತಹ ಬದಲಾದ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಹಳೇಬೀಡಿನಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸು. ೧ ೧/೨ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ 'ಪುಷ್ಪಗಿರಿ'. ಸು.೩೦೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮಧ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸಮತಳವಾಗಿಸಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಸವಣ್ಣನ ದೇವಾಲಯ, ಸಮೀಪದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸುಮಾರು ಎಂಟು ಶಾಸನಗಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವು ಸು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೭ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೊಯ್ಸಳ ಮಹಾರಾಣಿ ಉಮಾದೇವಿಯವರು ಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡಲು ನೀಡಿರುವ ದಾನಶಾಸನವಾಗಿದೆ. 'ಶ್ರೀ ಕೇಶವನಾಥ' 'ಶ್ರೀ ಚೆನ್ನಕೇಶವ' ಎಂಬ ಒಪ್ಪಗಳುಳ್ಳ ವೈಷ್ಣವ ದೇವರಿಗಿತ್ತಿರುವ ಈ ದಾನಶಾಸನವು [ಬೇಲೂರು ೪೪೦] ದೇವಾಲಯದ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಕೈಸಾಲೆ ಕಂಬದ ಮೇಲಿದ್ದು, ಇದು ಈಗಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖವು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೭೯ [ಬೇ ೪೪೫] ತೆಲುಗು ಶಾಸನವೊಂದರದ್ದಾಗಿದೆ.[1] ಈ ಕಾಲದ ನಂತರ

---

* ನಂ. ೧೬೪೩, ೨೧ನೆಯ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಬನಶಂಕರಿ ಮೊದಲ ಹಂತ, ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦೦೫೦.

1 ಶ್ರೀ ಶೈಲದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂಬಂತೆ ಇದು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಶೈಲದ ಬಳಿಯಲ್ಲೂ 'ಸಿದ್ಧಾಪುರ'ವೆಂಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನಕೇಂದ್ರವೂ, ಆ ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಬಳಿಯೇ ಇರುವ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯೂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿದೆ ಎಂದು ಶ್ರೀ. ಕೆ. ಆರ್. ಗಣೇಶ್‌ರವರು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಳೇಬೀಡಿನ ಬಳಿಯ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತೆಲಗು ಶಾಸನ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ-ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತಿತ್ತೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮಲ್ಲಾಪುರ ಮಠದ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೩೧ ರದಾಗಿದ್ದು. ಮೇಹಾರ ಖತ್ರಿವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ 'ಚಂದೂಲಾಲ್ ಪ್ರಭು' ಎಂಬುವನು ಲಿಂಗಾಲ ಗ್ರಾಮುವನ್ನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. [ಬೇ ೪೫೩.] ಹೀಗೆ ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಿವಾಲಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ವಾಸ್ತು-ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ

ಈ ಹೊಯ್ಸಳರ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಖುರ, ಪದ್ಮಪತ್ರಿಕಾ, ಕರ್ಣಿಕಾ, ಕಂಠಕಾ, ಮತ್ತು ಕಪೋತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಪೋತವು ನಾಸಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡಿದ್ದು ಇದರ ಮೇಲೆ ಈಗ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡಿರುವ ಅಲಂಕಾರರಹಿತವಾದ ಗಾರೆಯ ಭಿತ್ತಿ ಇದೆ. ಇದು ಮೊದಲಿಗೆ ಹೊರ ಆವರಣದ ಹೊರ ಭಿತ್ತಿಯಂತೇ ಸ್ತಂಭಗೋಪುರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡ ಭಿತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರಸ್ತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ, ವಲಭಿ, ವಾಜನ ಮತ್ತು ಕಪೋತದ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ ಬಂದಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತರವಾದ ಎರಡು ತಳಗಳುಳ್ಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾಗಿರುವ ಶಿಖರವಿದೆ. ಎರಡೂ ತಳಗಳಲ್ಲೂ ಶಾಲಾಕೂಟ ನಾಸಿಗಳ ಹಾರವೂ, ಶಿಖರದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಕನಾಸಿಯೂ ಇವೆ. ಶಿಖರದ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲೂ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಲ್ಲ. ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತರವಾದ ಕಳಶವಿದೆ. ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಡೆಯ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿಯ ಬಿಂಬಗಳನ್ನಿಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಒಳ ಆವರಣವು ಗರ್ಭಗೃಹ, ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಮುಖಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಂತರಾಳಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಇನ್ನೆರಡು ಗುಡಿಗಳೂ ನವರಂಗದ ಎಡ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಡಿ ಇದ್ದು ದೇವಿಯ ಗುಡಿಯು ಸೇರಿ ಐದು ಗುಡಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ (ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ.)[2] ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾದ ನಂದಿಮಂಟಪ, ದೀಪಸ್ತಂಭ, ಗಣಪತಿಗುಡಿ, ದೇವಿಯಗುಡಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಪ್ರಾಕಾರವಿದ್ದ ಪ್ರತೋಲಿಯೂ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕದಾದ, ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹವಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಪೀಠದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಲಿಂಗವಿರದೇ, ಹಿಂದಿದ್ದ ಪಾಣಿಪೀಠವನ್ನೇ ಉದ್ದುದ್ದವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿಟ್ಟು ಇದರ ಮೇಲೆ ನಿರಾಕಾರವಾದ ಬಂಡೆಯೊಂದನ್ನಿಡಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸ್ವಯಂಭೂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತರಾಳದ ದ್ವಾರಬಂಧವು ಹೊಯ್ಸಳರ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದ್ದು, ಉತ್ತರಾಂಗದ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಧೋಕುಮುದಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಲಲಾಟ ಫಲಕವಿದೆ. ಲಲಾಟ ಫಲಕದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಿಗೆ ಎರಡು ಆನೆಗಳು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಶಿಖರಗಳ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ಶಿಖರಗಳನ್ನು ಹೊರ ಆವರಣದ ಹೊರ ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ದ್ವಾರಬಂಧದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲೂ ಚಾಮರಧಾರಿ ಮತ್ತು ಸೇವಕರಿಂದ ಕೂಡಿದ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.

ನವರಂಗವು ಸುಂದರವಾದ ಕಂಬಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಅಂಕಣಗಳಿವೆ. ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ವಿತಾನಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಸಣ್ಣ ವೇದಿಕೆಯೊಂದಿದ್ದು ಇದರ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ವತ್ತಾಕಾರದ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳು ತಿರುಗಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಂಬಗಳಾಗಿದ್ದು ಪಾದ, ಪೀಠ, ವೃತ್ತಕಾಂಡ, ಕಳಶ, ತಡಿ, ಕುಂಭ

2 ಕಂಬದಹಳ್ಳಿಯ ಮತ್ತು ವ:ರಿಕ್ಯಾಲಿಯ ಬಸದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಮೂಲ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಪಕ್ಕದ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪಂಚಕೂಟ ಬಸದಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಮಂಡಿ ಮತ್ತು ಫಲಕದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಂಬದ ಪೀಠ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೋರಣವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಇದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಿಯರ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಕಾಂಡದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುರುಳಿಗಳಂತೆ ಮುಕ್ತಮಾಲೆ, ಪುಷ್ಪಲತ, ವಜ್ರಾಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಚಿತ್ರಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಂಬದ ಮುಂಚಾಚಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ಗಂಧರ್ವರ ಸಣ್ಣ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದೆ. ಕುಂಭದ ಮತ್ತು ಫಲಕದ ಮಂಡಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಮಾಲೆಯ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ಈ ಕಂಬಗಳಲ್ಲದೇ ನವರಂಗದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲೂ, ಮುಖಮಂಟಪದಲ್ಲೂ ಹೊಯ್ಸಳರ ಶೈಲಿಯ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರದ, ಬಹುಕೋನಾಕಾರದ, ಕಮಲದಾಕಾರದ, ಚೌಕಾಕಾರದ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಮಾದರಿಯ ತಿರುಗಣೆ ಯಂತ್ರದಿಂದ ರಚಿಸಿರುವ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಮುಖಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳು ಬೇಲೂರಿನ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳಂತೆ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. (MAR 1945)

ಈ ದೇವಾಲಯದ ವಿತಾನಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದ್ದು, ಚೌಕಾಕಾರದ್ದಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಮೊದಲ ವಿತಾನದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಚೌಕಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳೊಳಗೆ ನಾಗಮಂಡಲವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಈ ಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕಣಿ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಆರು ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಯಕ್ಷಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದು, ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದು ಮಧ್ಯದ ಚೌಕದಲ್ಲಿ ಆಸೀನ ಜಿನಬಿಂಬವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ ; ಈ ಮಂಡಲಗಳೊಳಗೆ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಯಕ್ಷಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚೌಕಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಕಮಲದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ವಿತಾನವು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ.

ಇದರಂತೆ ಈ ಸಾ[illegible] ವಿತಾನದ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಾದಕರ, ಗಂಧರ್ವರ ಬಿಂಬಗಳಿದ್ದು, ಮಧ್ಯದ ಚೌಕಟ್ಟು ಅಗಲವಾಗಿದೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರನ ಸುಂದರವಾದ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಮುಕ್ಕೊಡೆ ಕಿರೀಟವುಳ್ಳ ಇಂದ್ರನ ಮುಖ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದೆ. ನಾಟ್ಯಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರನ ಕಾಲ ಬಳಿ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾದಕನೊಬ್ಬನೂ, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆನೆಯೂ ಮತ್ತು ವಿಸ್ಮಯ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸೇವಕನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟಭುಜಗಳುಳ್ಳ ಇಂದ್ರನು ಬಲಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಕ್ಷಮಾಲೆ ಮತ್ತು ಅಭಯಹಸ್ತ. ಅಂಕುಶ, ಗಜಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಕಮಲವನ್ನು ಮತ್ತು ಎಡಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಸ್ಮಯಹಸ್ತ, ಅಂಕುಶ ಪಾಶ ಮತ್ತು ಬೀಜಪೂರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದ್ರನು ಬಲಗಾಲನ್ನು ಸಮಪಾದವಾಗಿರಿಸಿ ಎಡಗಾಲನ್ನು ನಾಟ್ಯಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಮುಕ್ಕೊಡೆಯ ಕಿರೀಟವಲ್ಲದೆ, ಸುಂದರವಾದ ಶಿರಶ್ಚಕ್ರ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ರತ್ನದ ಕಂಕಣಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲಾ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲೂ ಉಂಗುರಗಳಿವೆ. ಬೆರಳನ್ನು ನೀಳವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದು, ಉಗುರಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೆರಗನ್ನಿತ್ತಿದೆ. ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಪದಕದ ಹಾರ, ದಪ್ಪದಾದ ಮಣಿಯುಕ್ತವಾದ ಉರಹಾರವಿದ್ದು ಯಜ್ಞೋಪವೀತವು ಮಣಿಮಾಲೆಯಂತಿದ್ದು ಎಡಭುಜದಿಂದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಹಾದುಹೋಗಿದೆ. ಅಗಲವಾದ ಉದರಬಂಧವಿದ್ದು ಕಟೀಸೂತ್ರವು ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿಲ್ಲ. ತೋರ ಹಾರವು ಹೊಯ್ಸಳರ ಶೈಲಿಯದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಕುಸುರಿ ಹೊಂದಿರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರನ ಇಕ್ಕೆಲದಲ್ಲೂ ವಸ್ತ್ರವು ಇಳಿಬಿದ್ದಿದೆ. ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾದ ಕಡಗ, ಕಾಲ್ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಇಂದ್ರನ ಬಳಿ ಇರುವ ವಾದಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ವೇಷಭೂಷಣ ಧರಿಸಿ ಚಿತ್ರಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ : ತೀರ್ಥಂಕರನ ಸಮವಸರಣವನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಗೊಂಡು ಇಂದ್ರನು ನರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ನವರಂಗದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿನ ವಿತಾನವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಮೂರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಒಂದನೇ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಾದಕರನ್ನು ಈ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಮುಂಚಾಚಿರುವ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಹಂತದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂದೊಂದು ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಮೂರು ಮೂರು ಆಸೀನ ಜಿನ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು, ಚಾಮರ

ಧಾರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು, ಬೇರ್ಪಡಿಸಲು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ. ಮೂರನೇ ಹಂತದ ಮಧ್ಯದ ಅಗಲವಾದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತಹದೇ ಇಂದ್ರನ ನಾಟ್ಯಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಈ ವಿತಾನವು ಇಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿತಾನಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸೊಗಸಾದುದು. ಉಳಿದ ವಿತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡರಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು, ಒಂದೆರಡು ವಿತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷರನ್ನು, ವಿವಿಧ ವಾದಕರನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿತಾನಗಳೂ ಹೊಯ್ಸಳ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಕೌಶಲ್ಯದ ಚಿರ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ.

ನವರಂಗದ ದ್ವಾರಬಂಧವು ಐದು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ವಜ್ರಶಾಖೆ, ವಲ್ಲಿಶಾಖೆ, ಸ್ತಂಭಶಾಖೆ, ವಲ್ಲೀಶಾಖೆ ಮತ್ತು ಪತ್ರಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ವಲ್ಲೀಶಾಖೆಯ ಸುರುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಬ್ಜರು ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ, ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ದ್ವಾರಬಂಧದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಾಮರ ಧಾರಿ ಮತ್ತು ಸೇವಕರನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಧರಣೇಂದ್ರ ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪದ್ಮಾವತೀಯಕ್ಷಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಿಕೆಯು ಒಟ್ಟು ಐದು ಜನರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸುಂದರವಾದ ಈ ದ್ವಾರ ಬಂಧದ ಲಲಾಟಫಲಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಚಾಮರಧಾರಿ ಯರ ಸಹಿತ 'ಆಸೀನಜಿನ' ಬಿಂಬವಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆ ಜಿನಬಿಂಬವನ್ನೇ 'ಲಿಂಗದಂತೆ' ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ್ದು, ಲಿಂಗವು ಮುಕ್ಕೊಡೆಯ ಕೆಳಗೆ ಇದೆ. ಇಂಥಹದೇ ದ್ವಾರಬಂಧವನ್ನು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲುವಾಡದಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ನವರಂಗದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗರ್ಭಗೃಹವಿದ್ದು, ಇದೂ ಅಂತರಾಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಗರ್ಭಗೃಹವನ್ನು ಉತ್ಸವ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನಿಡಲು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತರಾಳದ ಸಾಲಿನಲ್ಲೇ ಮತ್ತೆರಡು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಿರುವಂತಿದೆ, ಇಂದು ಆ ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ಉಗ್ರಾಣವಾಗಿಸಿದ್ದು ಸದಾ ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ.

ನವರಂಗದ ಮುಂದಿರುವ ಮುಖಮಂಟಪವು ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾರ್ಪಾಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿತಾನಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಮಲ'ಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದು, ಮಧ್ಯದ ವಿತಾನದಲ್ಲಿ ಅರೆಬಿರಿದ ಕಮಲವಿದ್ದು ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗನ್ನು 'ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವಿತಾನವು ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಮಧ್ಯೆ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣನ ಬಿಂಬವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಬೇರೆ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ತಂದು ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮುಖಮಂಟಪದ ವೇದಿಕೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ನಂದಿಯೊಂದನ್ನಿಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮುಖಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಲ್ಲ. ದ್ವಾರಬಂಧವು ಜಾಲಾಂಧ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವಿಯ ಗುಡಿಯೊಂದಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳು ಸುಮಾರು ೧೧-೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊಯ್ಸಳ ಶೈಲಿಯ ವೃತ್ತಾ ಕಾರದ ಕಾಂಡಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಆದರೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳಷ್ಟು ಕುಸುರಿ ಕೆತ್ತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಷಾಸನವೂ ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರಬಂಧವು ೧೪ನೇ ಶತಮಾನ ದಂತಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾಗಿ ರುವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕನಂದಿ ಮಂಟಪ ಗಣಪತಿಗುಡಿ, ಪ್ರಕಾರದ ಇತರ ಅಂಕಣಗಳು ನೂತನ ವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದವಾಗಿವೆ. ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ ಪ್ರತೋಲಿಯ ಭಾಗಗಳೂ ಪ್ರಾಚೀನವೇ, ಪ್ರತೋಲಿಯ ಹೊರ ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸುಂದರವಾದ ಸ್ತಂಭಗೋಪುರಗಳಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ನಾಸಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ಆಸೀನಜಿನ ಬಿಂಬಗಳಿವೆ. ಇದರಂತೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಲಲಾಟ ಫಲಕದಲ್ಲೂ, ಮಹಾದ್ವಾರದಂತಿರುವ ತೋರಣದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ಕೊಡೆಯ ಕೆಳಗೆ, ಚಾಮರಧಾರಿ ಸಮೇತನಾಗಿರುವ 'ಆಸೀನಜಿನ'ನ ಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತುವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಹಿಂದೆ ಇದು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಒಂದು ಸುಂದರ ಬಸದಿಯಾಗಿ ತ್ತೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಜೈನ ಶಾಸನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಗಮ ನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸುಂದರವಾದ ವಿಶಾಲವಾದ ಭವ್ಯ ಬಸದಿಯನ್ನು

ಕಟ್ಟಿಸಿದವರಾರು ? ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದಾಗ ಮೊದಲಿಗೆ ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿರುವ ಡಾ|| ವಿಜಯದಬ್ಬೆಯವರು —"ಇದು ಹಿಂದೆ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಬಸದಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಈಗ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಳು ಬಿದ್ದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅವಶೇಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಕಟ್ಟಡ ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚಿನದು....ಖಾಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪೀಠಗಳು, ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ತುಂಬಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಹೊರಗೆ ಕೂಡಿಸಿರುವ ಭಗ್ನಗೊಂಡ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ಗಣಪತಿ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಹಟತೊಟ್ಟು ಇದನ್ನೊಂದು ಶಿವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿಸಿದ್ದಿರಬೇಕು.—"ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಒಳ ವಿವರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. [ನಾಗಚಂದ್ರ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ಪು ೧೯].

ಇದು ನಾಗಚಂದ್ರ ಕವಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮಲ್ಲಿಜಿನಾಲಯವೇ ? ಎಂಬ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿದ್ದ ವಿಜಯದಬ್ಬೆಯವರ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಂದು ಪರಿಹಾರವಾಗಿದ್ದು, ಬಿಜಾಪುರದ ಬಳಿ ಇರುವ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಜಿನಾಲಯವು ನಾಗಚಂದ್ರ ಕವಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಜಿನಾಲಯವೆಂದು ದೃಢಪಟ್ಟಿದೆ. ಈಚೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಆದರ ಕಮಿಟಿಯವರು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ವಿತಾನಗಳು, ದ್ವಾರಬಂಧದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರವೊದಗಿಸಿ ದೇವಾಲಯದ ಹಲವಾಂಶಗಳನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿವೆ. ಈ ಭವ್ಯ ಬಸದಿಯ ನಿರ್ಮಾಪಕನ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ಹಾಸನ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮುಗುಳೂರಿನ ಶಾಸನವೊಂದು ಇದರ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಹೊಯ್ಸಳರ ದೊರೆ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಅವನ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಭು ಪೆರ್ಮಾಡಿಯ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಮೆಣಸಿನ ಮಾರಿಶೆಟ್ಟಿಯು ಈ ಬಸದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವನಿರಬೇಕೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. [ಹಾ ೧೪, ಎಕ ೮] ಶಾಸನವು ಇವನನ್ನು "ಬಾನ್ಧವಜನ ಸರ್ವ ಭವ್ಯಕಲ್ಪಮಹೀರುಹ"ನೆಂದೂ, 'ಮಹಾತ್ಮ'ನೆಂದೂ, 'ತವದ ವಿಭೂತಿಯಂ ಪಡೆದವ'ನೆಂದೂ ಹೊಗಳಿದೆ. ಇವನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಬಸದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ದೋರಸಮುದ್ರದ ನಡುವಿದು ಮೇರುಮಹೀಂಧರಮೆನಲ್ಕೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಶ್ರೀಮಾರನುತ್ತುಂಗ ಜಿನಾಗಾರಮೆನಿಪ್ಪ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ನಿರ್ಮಿತಮೆನಿಪಲ್' ಎಂದಿದೆ. ಈ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಅವೆಂದರೆ

೧. 'ಮೇರು ಮಹೀಧರ' ಮೆನಲ್ಕೆ—ಎಂದಿದ್ದು ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ಮತ್ತಾವ ಬಸದಿಗಳೂ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಇಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾದುದ್ದಾಗಿಲ್ಲ.

೨. ಇದರಂತೆ 'ಉತ್ತುಂಗ ಜಿನಾಗಾರ'ವೆಂದಿರುವುದು 'ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬಸದಿ', ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ.

೩. 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ನಿರ್ಮಿತ ಮೆನಿಪಲ್' — ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವು, ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ ವಿಜಯಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೇ ಬೇರಾವ ಬಸದಿಗೂ ಈ ವಿವರಣೆ ಹೋಲುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಬಸದಿಯ ವಾಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸದ ಸೊಗಸು ಅಪೂರ್ವವೆಂದೂ ಮೇಲೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮಾರಿಸೆಟ್ಟಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಬಸದಿಯೇ ಇಂದು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಮೆಣಸಿನ ಮಾರಿಶೆಟ್ಟಿಯು ಮುಗುಳೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬಸದಿಯೊಂದನ್ನು [ಹಾ ೧೩] ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದ. ಇಂದು ಆ ಬಸದಿಯು ನಶಿಸಿದ್ದು ಅವಶೇಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿವೆ.

ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳಿಯ ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಶಾಸನವು [ಬೇ ೪೩, ಎಕ ೯] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೮೮ರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾಳಮುಖಯತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬಹುಶಃ ಈ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲೇ ಈ ಭಾಗವೆಲ್ಲ ಶೈವಮತದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ

ಸಿಲುಕಿ, ಮತಾಂತರ ಹೊಂದಿದ್ಧು, ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸುಂದರ ಬಸದಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸದೇ, ಅದನ್ನೇ ಶಿವಾಲಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಜೈನ, ವೈಷ್ಣವ ಮತ್ತು ಶೈವ ಅವಶೇಷಗಳ ಸಂಮ್ಮಿಳಿತದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಒಂದು ಭವ್ಯ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ.

ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಹಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಆರ್. ಗಣೇಶ್‌ರವರಿಗೂ ಸೋದರಿ ಕೂ. ಸ. ಅಪರ್ಣ ರವರಿಗೂ, ಹಳೇಬೀಡಿನ ಸೋದರಿ ವೇದಾವತಿಯವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅ. ಲ. ನರಸಿಂಹನ್‌ರವರಿಗೂ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.